

לא מציירת בשביל אף אחד

עו"ד אלינור קרויטורו יצאה לחפש יצירות אמנות של יהודים שנרצחו בשואה, שהוצגו במוזיאון קטן באילת ונעלמו עם סגירתו. כך אותרו תשעה ציורים של מאלווה שאלק, שנשלחה מטרזינשטאט לאושוויץ לאחר שסירבה לצייר את דיוקנו של רופא המחנה

לא נגעה בהם. לנסיעותיה היתה מטרה אחת: לאסוף עדויות על גורלו של עמה במלחמה, תיאר צביקה דרור בספר "משא מרים" (הוצאת קיבוץ לוחמי הגטאות, 2008). בין הפריטים שאספה נכללו

ב-1944 השתחררה, ופנתה להגשים את משימתה. "על פי חושיה, ולא לפי איזושהי תכנית מוגדרת, יצאה מרים למסעו"תיה... היא חצתה את אירופה לאורכה ולרוחבה. נסעה בין חור"בות ונסעה בנופים שהמלחמה

נעצרה ב-1943 בשל פעילותה, הכירה את המשורר יצחק קצנל"סון, זמן קצר לפני שנשלחה לאושוויץ. המפגש עמו הוליד את משימת חייה. "הבטחתי לו שמע"תה אנדוד בעולם ואאסוף את דמעות עמי", סיפרה לימים.

עופר אדרת

בקיץ האחרון ירדה עו"ד אלינור קרויטורו לאילת כשלפתחה מונחת משימה מיוחדת. בזמן שאחרים השתכשכו בכריכות וטבלו במי הים, קרויטורו יצאה להתחקות אחר גורלן של יצירות אמנות אבודות, שהתגלגלו לפני עשרות שנים לעיר הדרומית ביותר בישראל, וברבות השנים נעלמו עקבותיהן. קרויטורו מנהלת את אגף איתור ומידע ב"חברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי שואה", שפועלת לאיתור רכוש שהיה בבעלות יהודים שנרצחו בשואה, ונמצא בישראל. רוב עיסוקה קשור לנכסי גדל"ן, לכסף ולמניות, אך המנדט שלה כולל גם איתור והשבה של יצירות אמנות.

ב-12 שנות שלטונם, הנאצים כוונו מאות אלפי יצירות מבעליהן היהודים. הרשימה כוללת עבודות של טובי הציירים בעולם בשווי שבלתי אפשרי להעריך. רובן המוחלט מעולם לא הושב לבעלים או ליורשים. יצירות גנובות כאלה עדיין נמצאות בידים פרטיות, אצל אספנים ובימוזיאונים בעולם ובארץ.

המשימה של קרויטורו היתה לאתר כמה מהן - טיפה בים שהיא עולם ומלואו. במוקד התח"קיר שביצעה עמד מוזיאון קטן, שנפתח באילת ב-1960 ונקרא "מוזיאון לאמנות חדישה ע"ש האמנים שנספו בשואה". האוסף שהוצג בו כלל תחילה כמה עשרות ציורים, ליטוגרפיות, הדפיסים ופסלים, שאספה אשה יוצאת דופן בשם מרים נוביץ', ניצולת שואה, לוחמת חופש ואספנית אמנות.

נוביץ' נולדה ב-1908 בכפר שכוח אל שהיום נמצא בבלארוס. בשנות ה-30 עברה לפריז, שם נישאה לזמן קצר לצייר משה קסטל, והביאה עמו ילד לעולם. במלחמת העולם השנייה השתתפה בפעילות המחתרת האנטי-נאצית. במחנה ויטל, בו

"כוח המשימה" הגרמני מדשדש במציאת יצירות אמנות

יורק ובניו של אחיין נוסף שלו - קיבלו לפני כמה חודשים את הציור חורה. בחודש יוני מכרו אותו במכירה פומבית בלונדון תמורת 1.865 מיליון ליש"ט (מעל 11 מיליון שקלים), והתחלקו בכסף.

ציור נוסף פרי מכחולו של ליברמן, אשר היה בבעלות פרידמן, נמכר לנאצים בכפייה והתגלגל לאוסף של גורליט, נמכר בידי אחותו של גורליט במכירה פומבית לפני כמה שנים. בגיליון הנוכחי של השבועון הגרמני "דר שפיגל" חשף טורן מידע שהוגדר בעיתון "סנסציוני": בארכיון בפולין נמצאה לאחרונה רשימת מצאי שערכו הנאצים בבית דודו בברסלאו, ובה פירוט של 306 פריטי אמנות שהיו ברשותו. הרשימה כוללת, בין היתר, יצירות של אמנים גדולים בהם מקס ליברמן, גוסטב קורבה, לוביס קורינט וקאמי פיסארו. כעת מתכנן טורן לצאת למאבק נוסף, כנראה האחרון בחייו, לאיתורן והשבתן של היצירות הגנובות.

התוצאות שהשיג הצוות הגרמני אינן מרשימות במיוחד, וזכות לביקורת נוקבת בגרמניה. גורליט הותיר אחריו 1,224 יצירות שנמצאו בפשיטה על דירתו במינכן, 34 יצירות נוספות שהתגלו בהמשך בעיונו ו-239 יצירות שנמצאו בביתו בולצבורג.

עד כה טרם הוברר מוצאן של 500 מהיצירות האלה. ביחס ל-500 אחרות נקבע כי לא נגנבו מיהודים. רק שתי יצירות שנמצאו כי נגנבו הושבו ליורשי בעליהן - "אשה יוש" בת" של אנרי מאטיס ו"שני רוכבים על החוף" של מקס ליברמן. שתי יצירות נוספות נמצאות בהליכי השבה.

הציור המפורסם של ליברמן הושב השנה ליורשיו של דוד פרידמן, איש עסקים יהודי ואספן אמנות בולט מהעיר ברסלאו (היום ורוצלב בפולין). הנאצים אילצו אותו למכור להם בכפייה את האוסף שלו, שכלל את הציור של ליברמן, בטרם מת ב-1942.

ירושיו - אחיינו, דייוויד טורן, בן 90 מני

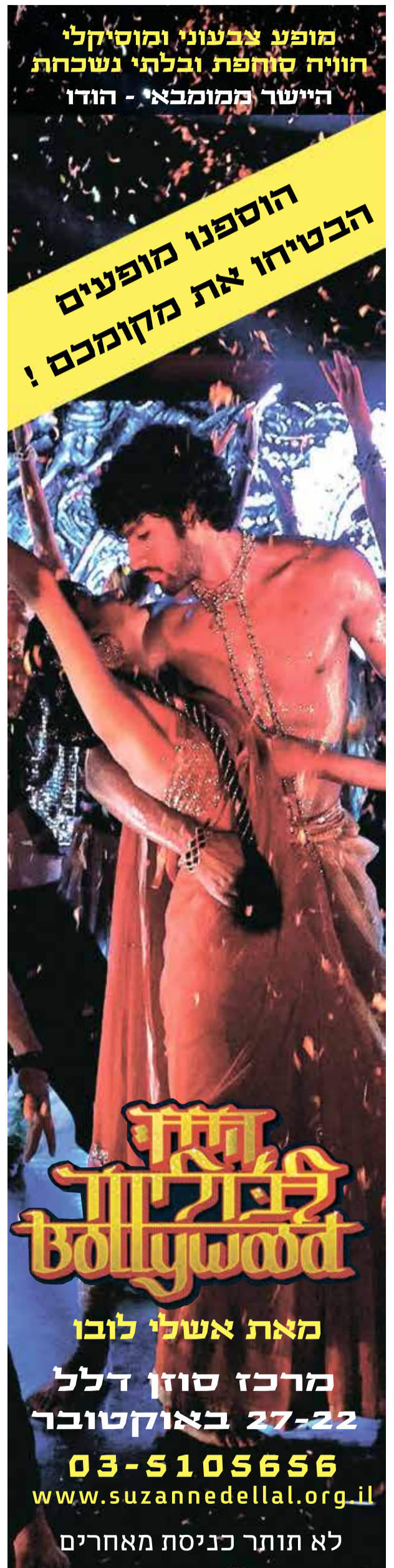
בעוד כחודשיים וחצי, כשתתיים השנה, תגיע לסופה גם פעילותו של "כוח המשימה" המיוחד שהוקם בגרמניה לחקר מוצאות של מאות יצירות אמנות, שלפי החשד נגנבו מבעליהן היהודים בידי הנאצים, והתגלגלו לידיים פרטיות. היצירות החשודות הוחרמו ב-2012 בפשיטה על דירה במינכן שהיתה בבעלות קורנליוס גורליט, שאביו היה סוחר אמנות שעשה עסקים מפוקפקים עם הנאצים. באמצע 2014 מת קורנליוס הבן, לאחר שהגיע להסדר עם הרשויות על בדיקת מקורן של היצירות שברשותו.

תחילה נתלו תקוות גדולות ב"כוח המשימה" הגרמני, שכולל נציגי משרדי ממשלה, מוזיאונים ומומחים. ההנחה היתה כי יעלה בידיו לאתר את בעליהן של חלק מהיצירות מהאוסף, להשיבן ליורשיהם ובכך לסגור מעגל ולעשות צדק.

ואולם כעת, כמעט שנתיים אחרי תחילת פעילותו ושנה וחצי אחרי מותו של גורליט,

מופע צבעוני ומוסיקלי
הווייה סוחפת ובלתי נשכחת
היישר ממומבאי - הודו

הוספנו מופעים
הבטיחו את מקומכם!

בטרם נשלחו רובם אל מותם. בין הציורים נכללים "נשים כלואות מכבסות", "חצר בטרזין", "כלואים בחדר", "אשה חולה במיטה", "נשים אסירות מקלפות תפוחי אדמה", ו"על ערש דווי". "זה היה המרי הרחני. זו היתה המרידה של שאלק. גם בימים בהם ניסו לשלול ממנה את זהותה, היא מצאה את הדרך לשמר את זהותה שלה באמצעות הציורים האלה", אמרה ברטמן-אלהל. אחרי שיטור פלו, ישבו הציורים למקומם בין הציורים האחרים פרי מכחולה של שאלק ששמורים בארכיון בית לוחמי הגטאות.

בפחם ובצבעי מים, הוחבאו בקי"רות המבנים ונמצאו לאחר השחרור, נכתב בספר "דיוקן האישה בשואה בראי האמנות" ("בית לוחמי הגטאות", 2002). לפי עדות אחת, שאלק סירבה לצייר דיוקן של רופא מהמחנה, ובתגובה נשלחה אל מותה באושוויץ, ב-1944. אחרי מותה, אחייניה תרמו כ-150 מציוריה לאוסף של בית לוחמי הגטאות. הציורים מתארים את הווי החיים במחנה המיוחד, ששימש "חלון ראווה" עבור הנאצים, אשר השתמשו בו כדי להציג לעולם מצג שווא של חיים יהודים טובים במחנה,

בהתרגשות, אחרי עשרות שנות היעדרות. "הן ירדו לאילת לטיול של עשרות שנים, וחזרו הביתה, לשאר האוסף. אנחנו סוגרים פה מעגל גם עבור האמנית, שנספתה בשואה", אמרה קרויטור. שאלק, שנולדה ב-1882 בפראג, למדה אמנות במינכן והקימה סטודיו בווינה. שמעה כאמנית דיוקנאות הלך לפנייה. עם האנש"ל לוס, ב-1938, עלה בידיה לברוח מאוסטריה חזרה לצ'כיה, אך בהמשך נתפסה ונשלחה למחנה טרונישטאט. שם, חרף בריאותה הרופפת, המשיכה לצייר בהיחבא, "יצירותיה, שנעשו בעיפרון,

האילת, שתרם רבות להנצחת השואה. כמו בכירים אחרים בעי"ריה, גם הוא קיבל את הציור עם פירוק המוזיאון, ושמר אותו בביתו. בתחילת השנה הוא מת. "ההנחה היא שתמונות נוספות נמצאות אצל בכירים שעבדו בע"בר בעירייה, אשר לקחו לביתם תמונות מהמוזיאון שפורק", אומרים ב"חברה להשבה". את תשעת הציורים של שאלק לקחה עמה קרויטור לארכיון של בית לוחמי הגטאות, בין עכו לנה"ריה. בחודש שעבר היא הציגה אותם בפני מנהלת הארכיון, ענת ברטמן-אלהל, שקלטה אותם

עו"ד קרויטור (במרכז) וענת ברטמן-אלהל (משמאל) בארכיון בית לוחמי הגטאות. למטה: דיוקן עצמי של מאלוה שאלק צילומים: רמי שלוש, ניצה טובי

ביניהם היו יצירותיה של מאלוה שאלק, ציירת פורטרטים יהודייה, שנרצחה בשואה. עד סוף שנות ה-70 הן הוצגו במוזיאון שהקימה נוביץ' באילת, לשם העבירה אותם נוביץ' בה"שאלה. לאחר מכן, לדבריה, "התפורו לכל עבר". "חלקן נהרסו במהלך השנים. אחרות אוחסנו במחסן שנפגע בהצפה, או התפורו ברחבי העיר. חלקן נתלו במתנ"סים, בכתי ספר ובגני ילדים כקישוט", הוסיפה.

עיריית אילת נענתה לאתגה ושיתפה פעולה עם "החברה לה"שבה" במאמץ לאתר את היצירות האבודות. בפגישה עם בכירי העירייה ובראשם ראש העירייה, מאיר יצחק הלוי, ביקשה קרויטור לגלות "לאן נעלמו ה"ברים", כדבריה.

שמונה יצירות של שאלק איתרה קרויטור בבניין שהיה בשיפוץ. "בחופשת הקיץ הגענו למרכז יד במדבר ללימודי השואה. המקום היה בשיפוץ, וכל התמונות הורדו מהקירות. התחלנו לחטט בערימות על הרצפה, ומצאנו את היצירות של שאלק, שעטרו את קירות המרכז", סיפרה. ציור אחד, פרי מכחולה של שאלק, איתרה העירייה עוד קודם לכן ברשותו של ג'קי פריגל, ניצול שואה וממייסדי העיר

ענת ברטמן-אלהל:
"זו היתה המרידה של שאלק. גם בימים בהם ניסו לשלול ממנה את זהותה, היא מצאה את הדרך לשמר את הזהות שלה באמצעות הציורים האלה"

חפצי יודאיקה ויצירות אמנות של נספי שואה. את פעילותה ריכזה נוביץ' בקיבוץ לוחמי הגטאות, שנוסד ב-1949, ומינה אותה לאוצרת הראשית של המוזיאון שנחנך בו, אשר נקרא על שם קצנלסון ומתהדר בתואר "מוזיאון השואה הראשון בעולם והיחיד שהוקם על ידי ניצולי שואה". חלק מהיצירות שאספה השאילה נוביץ' בהמשך למוזיאון הקטן שהקימה באילת, אותו דאגה לטפח. ב-1977, כ-20 שנה אחרי שנוסד, דיווחה כי הוא כולל 500 יצירות. ואולם כמה שנים לאחר מכן המוזיאון נסגה, והיצירות שהיו בו נעלמו. נוביץ' חלתה וב-1990 מתה. המרי הרחני כשקרויטור הגיעה לאילת, בקיץ האחרון, היא היתה מצוידת ברשימה של ציורים אבודים, שהוצגו בו בעבר ונעלמו.

תכשיט 7 ישראלי

הזמן החומרי

מאות עבודות של עשרות אמנים ומעצבים בתערוכה הנוגעת בשאלות של זמניות, מחזוריות הטבע, זיכרונות ומזכרות. לצד התערוכה העכשווית מוצגת תערוכת מחווה לתולדות התכשיט בישראל. אוצרת: ד"ר איריס פישוף

אסתר קונבלי
kanidesigns.co.il